

ВІДГУК
офіційного опонента, доктора юридичних наук
МІШИНОЇ Наталі
на дисертацію Бевз Юлії Володимирівни
на тему «Конституційно-правові засади організації та
діяльності політичних партій», подану на здобуття наукового
ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дисертаційної роботи. Дисертаційне дослідження Бевз Юлії Володимирівни на тему «Конституційно-правові засади організації та діяльності політичних партій» присвячене проблемам, актуальним як з точки зору теорії конституційного права, так і практики сучасного державотворення.

По-перше, після введення воєнного стану в Україні політичні партії функціонують в нових для себе умовах. Так як відповідного досвіду самообмеження власної діяльності українські політичні партії не мали, нові напрацювання у цьому напрямі слід всіляко вітати та заохочувати.

По-друге, в Україні у цілому доволі небагатий у часовому вимірі позитивний досвід функціонування політичних партій у їх сучасному розумінні за умов демократичного державного режиму. А тому звернення до питань організації та діяльності політичних партій як в Україні, так і в зарубіжних країнах, є актуальним та своєчасним.

По-третє, українське громадянське суспільство є надзвичайно активним – чим далі, тим більше. У зв'язку з цим дослідження такого його важливого інституту, як інститут політичних партій, є внеском у комплексні творчі розробки у цьому напрямі.

У дисертаційному дослідженні автор цілком вірно підкреслює, що «Політичні партії виступають універсальним політичним інститутом, який пов'язує державу та громадян і забезпечує представництво різноманітних соціальних інтересів у державних інститутах, є інструментом, що надає не лише право участі громадян у політичному житті, а й дозволяє виразити волю народу, сприяє зростанню правосвідомості, інформованості, взаємодії

громадянського суспільства та держави, громадянській активності і соціальній свободі населення та збереженню цілісності, стабільності та стійкості політичної системи» (стор. 15).

Автор визначила, що об'єктом роботи є організація та діяльність політичних партій, а предметом є конституційно-правові засади організації та діяльності політичних партій. На підставі цього визначено, що метою дисертаційного дослідження є комплексне дослідження конституційно-правових засад організації та діяльності політичних партій, розробка нових науково обґрунтованих теоретичних положень та пропозицій з удосконалення правового регулювання їх організації та діяльності в умовах сучасного конституційного розвитку.

З урахуванням об'єкту і предмету дослідження для досягнення його мети, автором сформульовано 7 основних наукових задач, які й обумовили структуру роботи та надали можливість дійти системних висновків при визначенні результатів і обґрунтуванні низки нових положень, які мають важливе значення для юридичної науки і практики.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та їх новизна. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертаційному дослідженні, є аргументованими. Усі розділи, підрозділи та інші структурні частини роботи підпорядковані одній, чітко визначеній меті, що деталізується конкретними завданнями, сформульованими авторкою. Структура роботи відповідає меті та завданням дослідження, дозволяє здійснити теоретичне узагальнення і вирішення наукового завдання, яке сформулював автор.

Структура дисертації характеризується цілісністю й логічною послідовністю, свідчить про системність представленого дослідження.

Окремо слід зупинитись і на змісті дисертаційної роботи, в якій автор послідовно і обґрунтовано розкрила предмет дисертаційного дослідження. Автором грамотно викладено зміст анотацій, у вступі дисертаційного дослідження обґрунтовується актуальність теми, визначаються об'єкт,

предмет, мета і основні завдання дослідження, наукова новизна одержаних результатів, характеризується методологічна і науково-теоретична основа роботи, теоретичне і практичне значення результатів дослідження, виокремлюються положення щодо їх апробації тощо.

Змістовно дисертаційне дослідження складається із двох розділів.

У першому розділі «Загально-теоретичні засади організації політичних партій» автором закладається нормативне, але насамперед - теоретичне підґрунтя для свого подальшого дослідження.

У підрозділі 1.1. «Поняття та ознаки політичних партій» здійснено аналіз основних наукових розробок з цього питання. При цьому позитивну увагу привертає те, що автор звертається до праць не лише національних фахівців з питань публічного права та інших суспільних наук, але й до розробок «класиків» у цій сфері - М.Дюверже, М.Оферле, К.Лоусона та інших. У цьому підрозділі констатовано, що «відсутність єдиного підходу до визначення поняття «партія» зумовлена як певною специфікою цього інституту, так і різноманітністю наукових поглядів дослідників. Серед них варто виділити кілька основних напрямків» (с.33). Це твердження є справедливим та базовим для подальших наукових пошуків автора.

У частині зарубіжного досвіду та міжнародних стандартів у цьому підрозділі є звернення до положень Конституції Португалії, Конституції Франції, Конституції Республіки Польща, Конституції Латвійської Республіки, а також Регламент ЄС № 1141/2014 Європейського парламенту та Ради.

Крім того, звертається увага на ті класифікації, які будуть використані у подальших частинах дисертації – наприклад, на с. 54 зазначається, що політичні партії залежно від участі у виборах можна розділити на ті, що беруть участь у виборах і ті, що не беруть участь у виборах.

Закладати теоретичне і нормативне підґрунтя роботи автор продовжує також і у підрозділі 1.2. «Правова основа та принципи організації політичних партій». Цей підрозділ присвячено здебільшого проблемним аспектам у цих сферах. Привертає позитивну увагу те, що автор ретельно дотримується саме

конституційно-правової проблематики. Наприклад, на с. 62 зазначається, що «Право на створення політичних партій є одним із основоположних свобод сучасних демократичних держав. Саме існування свободи створення політичних партій є правовою основою багатопартійної політичної системи». Таким чином, аналізуючи політичні партії, автор залишається в межах конституційного права.

У цьому підрозділі також наявні звернення до зарубіжного досвіду (наприклад, аналізується Основний закон ФРН), і до національних нормативних актів (наприклад, до Закону України «Про політичні партії в Україні»).

Як і у підрозділі 1.1., автор звертає увагу лише на ті аспекти тематики підрозділу, які використані у подальших частинах дисертаційного дослідження.

Завершує Розділ 1 підрозділ 1.3 «Порядок створення політичних партій», у якому послідовно проаналізовані питання виникнення політичної партії (попередній етап); створення політичної партії (основний етап) та реєстрація політичної партії як завершальний етап створення політичної партії (завершальний етап). Крім того, у цьому підрозділі автор звертається до проблематики членства у політичних партій. Разом з тим саме у цьому підрозділі автор інколи зловживає цитуванням нормативного матеріалу (див. с.с. 97, 98, 99, 100 та ін.).

За результатами дослідження у висновках до цього розділу автором зроблено ряд важливих спостережень та сформульовано ряд пропозицій, відображених у загальних висновках.

Розділ 2 за своїм змістом присвячений конституційно-правовому регулюванню діяльності політичних партій. Автор структурувала цей розділ, поділивши його на три складові частини.

Підрозділ 2.1. «Участь політичних партій у виборчому процесі» містить як описову частину, так і низку цікавих висновків і пропозицій з цього питання. Наприклад, на с. 159 рекомендовано у чинному законодавстві

України «передбачити, що офіційні спостерігачі на виборах (окрім спостерігачів від міжнародних організацій) повинні мати юридичну освіту або спеціальний сертифікат, який засвідчував би проходження спеціальних курсів чи тренінгів у сфері виборчого права при Центральній виборчій комісії чи закладах вищої освіти, які готують фахівців у галузі права». Інші висновки та пропозиції за цим підрозділом також мають належний рівень наукової новизни. У цьому підрозділі також привертає увагу той факт, що автор неодноразово звертається до практики ЄСПЛ (у тому числі до рішень у справах за участю України, наприклад, у справі «Суховецький проти України» та ін.).

У підрозділі 2.2. «Взаємодія політичних партій з органами державної влади, органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями» автором надано глибини усім тим розробкам щодо політичних партій, які згадувались раніше у тексті роботи. За допомогою положень цього підрозділу політичні партії охарактеризовано як частину загального цілого – держави та суспільства. Це надає дослідженню комплексного характеру.

Розділ 2 завершується підрозділом 2.3. «Державний контроль за діяльністю політичних партій». У цьому підрозділі автор спочатку звертає увагу на лінгвістичні особливості розуміння слова «контроль», потім аналізує види контролю (с.с. 194-196), після цього аналізує як органи, які цей контроль здійснюють, так і його наслідки – юридичну відповідальність.

За результатами дослідження у висновках до Розділу 2 автором зроблено ряд важливих спостережень та сформульовано ряд пропозицій, відображених у загальних висновках.

У висновках автором за результатами проведеного дослідження викладено найбільш важливі науково-теоретичні та практичні положення, які повно відображають зміст дисертаційного дослідження, результати використання різних методологічних прийомів дослідження, авторські ідеї, які засновані на дослідженому емпіричному матеріалі.

Вказане вище свідчить про те, що дисертаційна робота є комплексною науковою працею, що підготовлена автором самостійно, має завершений характер, в якій вирішено наукове завдання. Наукове завдання полягало у тому, щоб здійснити комплексне дослідження конституційно-правових засад організації та діяльності політичних партій з розробкою нових науково обґрунтованих положень та пропозицій.

Вищезазначене вказує на логічну послідовність дисертаційного дослідження, використання в процесі дослідницької роботи принципу викладу матеріалу від загального до конкретного.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження. Результатам дисертаційного дослідження притаманний належний рівень наукової новизни, при цьому положення з різним ступенем наукової новизни містяться в кожному з розділів дисертації.

Переходячи до оцінки новизни викладених у дисертації основних положень, а також висновків та пропозицій слід відзначити, що у дослідженні автором поставлено перед собою нерозроблені раніше задачі, розв'язання яких дозволило одержати нові наукові результати і виробити ряд пропозицій. Автором на основі опрацювання значного обсягу наукового та практичного матеріалу сформульовано низку висновків, які мають наукову новизну та належним чином обґрунтовані.

Зокрема, наукову та практичну новизну мають такі висновки та пропозиції, як:

- запропоновано принципи організації і діяльності політичних партій, які включають: принципи верховенства права; демократії; рівності перед законом; рівноправності учасників; законності, гласності, незалежності; свободи створення і вибору методів та форм діяльності; добровільності; прозорості, відкритості і публічності; неприбутковості;

- визначено електоральний, парламентський й урядовий напрями взаємодії політичних партій із органами державної влади та місцевого самоврядування.

- удосконалено погляди на функції політичних партій із аргументацією доцільності доповнення їх переліку функціями: 1) формування громадської думки; 2) залучення громадян у політичне життя; 3) стимулювання розвитку політичної освіти; 4) підвищення правової культури, правосвідомості суспільства і громадян;

- удосконалені наукові положення щодо сутності відповідальності політичних партій та доведено, що вона містить ознаки політичного та юридичного (конституційно-правового) характеру, тому в юридичному аспекті її можна розглядати як визначений засіб впливу, який забезпечується державним, громадським та внутрішньопартійним контролем і полягає у примусовому застосуванні засобів впливу здійснення діяльності у відповідності зі статутом, програмою партії.

Отримані під час написання дисертаційної роботи висновки є обґрунтованими, сформульовані положення базуються на вагомому емпіричному матеріалі. Опрацьована значна кількість наукових робіт з обраної теми, а також великий масив нормативно-правових джерел, що забезпечило високий науковий рівень даного дисертаційного дослідження (список використаних джерел містить більше 280 найменувань).

Практичне значення одержаних результатів визначається їх спрямованістю на розв'язання актуальних проблем конституційного і муніципального права України. Зокрема, вони можуть бути використані у законотворчій діяльності – для удосконалення законодавчих положень у вигляді внесення змін до Конституції України, Виборчого кодексу України, Закону України «Про політичні партії в Україні», «Про Конституційний Суд України»; у науково-дослідній сфері – основні положення та висновки дисертації можуть стати фундаментом для наукових розробок у сфері конституційно-правового регулювання політичних партій; у правозастосовній діяльності – в процесі розгляду та вирішення судовими органами спорів з питань організації, діяльності та відповідальності політичних партій, у тому числі, звернення до Конституційного Суду України; у навчальному процесі –

положення та висновки дисертації можуть бути використані при написанні монографій, посібників, підручників, підготовці навчальних програм, навчально-методичних комплексів, з дисциплін «Конституційне право України», «Порівняльно-конституційне право», «Теорія та практика конституціоналізму», «Виборче право», «Виборчий процес» для здобувачів вищої освіти спеціальності 081 «Право», у просвітницькій літературі та діяльності юридичних клінік.

Аналіз тексту дисертації свідчить про **відсутність порушення автором академічної доброчесності**. У роботі наявні посилання на джерела інформації у разі використання ідей, тверджень, відомостей, дотримано вимоги норм законодавства про авторське право; надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.

У рецензованій праці не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Як і будь-яке інше дисертаційне дослідження, робота містить окремі дискусійні положення, які можуть стати підґрунтям для виокремлення деяких побажань чи запитань.

1. На с. 72 дослідження автор зауважує:

«вважаємо доречним звернутись до змісту Закону України «Про громадські об'єднання» (ч. 1 ст.3), де містяться принципи їх утворення та діяльності:

«Громадські об'єднання утворюються і діють на принципах: 1) добровільності; 2) самоврядності; 3) вільного вибору території діяльності; 4) рівності перед законом; 5) відсутності майнового інтересу їх членів (учасників); 6) прозорості, відкритості та публічності».

У дисертації охарактеризовано переваги застосування методу правової аналогії у цьому випадку, у зв'язку з чим виникає логічне запитання – а чи тягне застосування цього методу у даному випадку недоліки? Чому

проведення паралелей між принципами створення та діяльності громадських об'єднань та політичних партій може бути небажаним?

2. У дослідженні справедливо зауважено, що в Україні «Політичні партії утворюються і діють на принципах: а) верховенство права; б) демократії; в) рівності перед законом; г) добровільності; д) прозорості, відкритості і публічності».

У зв'язку з цим, що в українській юридичній літературі часто зустрічаються пропозиції класифікувати принципи створення та діяльності суб'єктів права, доцільним було б підтвердити або спростувати необхідність їхнього угруповання по відношенню до утворення та діяльності політичних партій.

3. На с.с. 138-139 дисертаційного дослідження проаналізовано Рішення Конституційного Суду України у справі № 2-рп/2002 за конституційним поданням 63 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності положень статті 43 Закону України «Про вибори народних депутатів України» (справа про виборчу заставу). Враховуючи, що це Рішення було прийнято більше ніж 20 років тому, цікавою є думка автора дисертації щодо того, чи не виглядає аргументація єдиного органу конституційної юрисдикції, наведена у цьому рішенні, на сучасному етапі розвитку науки конституційного права застарілою?

4. Останнє зауваження стосується підбору країн для проведення порівняльно-правового дослідження. Здебільшого автор звертається до досвіду країн – членів Європейського Союзу та / або Ради Європи. Однак, інколи увагу автора привертають і інші країни (так, на с. 140 проаналізовано досвід Вірменії, Південної Кореї, Сінгапуру та Японії, на с. 141 – практику Канади тощо). На захисті доцільно було б пояснити логіку відбору країн для дослідження та порівняння з Україною.

Зазначені зауваження та побажання є дискусійними та рекомендаційними і в цілому не впливають на загальну високу позитивну оцінку дисертаційного дослідження.

Усі висновки, узагальнення, припущення, пропозиції, положення новизни, що виносяться на захист, і висновки, зроблені в цій дисертації, сформульовані автором самостійно, апробовані й опубліковані одноособово.

Повнота викладу результатів дисертації. Опубліковані автором наукові праці повністю репрезентують зміст наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у даному дисертаційному дослідженні. Основні наукові результати дисертації опубліковано у 6 наукових статтях, 5 з яких - розміщені у фахових наукових виданнях, і 5 наукових тезах на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Дисертація виконана з дотриманням вимог сучасного українського ділового мовлення.

Загальний висновок. На підставі вищевикладеного вважаю, що дисертаційна робота на тему «**Конституційно-правові засади організації та діяльності політичних партій**» відповідає галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, який затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року №44, а її автор – **Бевз Юлія Володимирівна** – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

**Офіційний опонент, д.ю.н., професор,
професор кафедри конституційного права
Національного університету «Одеська
юридична академія»**

Наталя МІШИНА

